

Inheemse Spoor

Celebrating Khoi-Khoi Indigenous Knowledge

Uitgawe 12

'n Publikasie van die Khoi-Khoi Peoples Biodiversity Trust

JUNIE 2025

Building towards
Koranna Unity -
Gail Baatjies

4

Griekwa-vroue kry
naaimasjiene van
Rooibos-trust geld

6

Kombuis in Kasteel
waar Griekwa-
stamvader kok was

9

Regering moet met
almal praat - Marlene
le Roux

11

National Koranna structure clears path for benefits

ZENZILE KHOISAN

The Koranna Khoi-Khoi peoples, at a meeting in Kimberly in May, took a strategic decision to form one national structure, to enable a more effective process for their issues to be ventilated.

Leaders who arrived at this decision after intensive discussions, heralded the new structure as “an instrument through which the Koranna peoples can fairly benefit from resources” distributed by the Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust (KPRBT).

The new Koranna structure, now known as the National Koranna Council of Southern Africa, was formed after an intensive two-day deliberation where many contesting perspectives had to be engaged and debated until the overwhelming majority of the delegates voted in favour of the new structure.

Following the decision to launch the National Koranna Council, delegates voted to elect an executive which will be chaired by Queen Gail Baatjies.

Baatjies, after her election as chair welcomed the new structure as an important instrument “to unite the Koranna Khoi-Khoi people and to secure their rights”.

With the creation of the new national structure and executive, the meeting declared all outcomes and decisions of previous meetings convened for the same purpose null and void.

“Through this structure that was established in a fair, inclusive and democratic process, the Koranna leadership has acted with foresight to ensure that their people, duly constituted within Khoi-Khoi indigenous structures, can now also draw benefit. “These benefits come from the pre-

cious resources that have become available from Traditional Knowledge related to Rooibos and other elements of our vast biodiversity portfolio in which our people’s traditional knowledge has in the past only greatly benefited others,” stated Chantal Revell, secretary of the KPRBT.

Revell explained that the inclusive meeting convened by the KPRBT at Kimberly was necessary because an earlier meeting convened in Bloemfontein did not conform to the prereq-

“The role of the KPRBT is to ensure that there is fair distribution to legitimate beneficiaries of resources flowing to the KPRBT as a result of Access and Benefit Sharing (ABS) negotiations related Tradition Knowledge of the Khoi and San that was led by the NKSC and leaders of the communities where this knowledge has been preserved over centuries,” stated Frans Kraalshoek, the KPRBT treasurer.

The decision to form the Koranna

2024 and the establishment of the Griqua National Council in November 2024, which was followed by the launch of the Nama peoples Organisation in December 2024.

Cecil le Fleur, chairperson of the National Khoi-San Council presented the Council’s position at the Koranna leadership unity gathering, specifically in terms of how the broader structure reflected the truth in the narrative of the journey that “achieved a significant result, after a determined struggle that lasted almost a decade”.

The Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust, the legal entity responsible for the distribution, was established after a historic agreement was signed in November 2019 between the Rooibos industry and representatives of the Khoi and San peoples.

That watershed agreement was witnessed at !Khwa ttu on the Cape West Coast by then Minister Barbara Creecy, who was responsible for the Forestry, Fisheries and Environment department.

In terms of that historic agreement, the KPRBT receives a 50% share of ABS levies from the Rooibos industry, while a separate structure set up by the San representatives receives, and is responsible for distribution, of ABS funds to San entities which meet the criteria for funding.

The KPRBT is guided by terms set out in its founding documents which is structured on a Wagon Wheel system (see page 5).

This system determines distribution of specific percentages to the Rooibos Communities of the Cederberg Belt, a percentage to the National Khoi-San Council and a percentage to be split among four primary Khoi-Khoi groups, namely the Nama, the Griqua, the Koranna and the Cape Khoi.

WOMEN POWER: Gail Baatjies (chair of the new Koranna structure), Elouise Rossouw (deputy chair) Chantal Revell (Rooibos Trust secretary) and Shimida Katz, additional member of the Koranna structure.

uisite that had been set by the KPRBT to ensure that the meeting was comprised of the most representative group of Koranna structures and their legitimate leadership.

Revell facilitated the meeting along with other executive members of the KPRBT, chief negotiator Stanley Peterson, treasurer Frans Kraalshoek and National Khoi and San Council chairperson Cecil le Fleur who represents the National Khoi-San on the KPRBT.

National Council of Southern Africa flowed from a decision of the KPRBT.

This ensures a properly decentralised process, through which leaders properly appointed by these communities would form legal entities to receive, process, evaluate and adjudicate applications for ABS funding.

The creation of this structure for the Korannas follows the launch of a Cederberg Belt structure for the Cederberg Belt communities of Wupperthal and Nieuwoudtville in October

NKC & TRUST CONTACTS

- Frans Kraalshoek:** Free State Griqua
Cell: 073 251 9090
- Gabriel Marais:** KZN Griqua
Cell: 083 703 9405
- Anthony Petersen:** Free State Koranna
Cell: 084 253 4393
- Cecil le Fleur:** Matzikama District Griqua
083 234 5501
- Gert Joel Links:** Kuboes Nama
Cell: 066 545 8585
- Chantal Revell:** Cape Town Cape Khoi
Cell: 076 073 2607
- Charlotte Links:** Kharkams Nama
Cell: 078 498 5564
- Johannes Waterboer:** Griekwastad Griqua
Cell: 083 732 6819
- Stanley Peterson:** Upington Griqua
Cell: 073 029 9956
- Johannes Maarman:** Patensie Koranna
Cell: 074 872 6829
- Louisa Williams:** Kimberley Koranna
Cell: 073 293 9467
- Margaret Coetzee:** Eastern Cape Cape Khoi
Cell: 076 552 4723
- Moira Daya:** Gauteng Cape Khoi
Cell: 084 680 7779
- John van Rooyen:** Gauteng Bushmen
Cell: 078 326 5394
- Poem Mooney:** Oudtshoorn Cape Khoi
Cell: 083 590 2740
- John George:** Eastern Cape Koranna
Cell: 063 318 9271
- Paul Pienaar:** Griqua
Cell: 084 312 6946
- Barend Salomo:** Wupperthal Griqua
Cell: 067 404 8840
- Kennett Maarman:** Nieuwoudtville
Cell: 073 944 4717
- Charlie Josephs:** Gqeberha
Cell: 084 533 2281

Koranna conference elects executive council

ZENZILE KHOISAN

After an earlier Koranna conference that had been convened late last year was declared invalid, an important intervention was taken by the Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust (KPRBT), to reconvene a more representative and inclusive-conference of Koranna Khoi-Khoi leadership comprising the majority of Koranna leadership and structures.

This conference, held at the Oppi Plaasi in Kimberley in May 2025, resulted in the formation of one national Koranna organisation and the election of a new executive council.

Charlie Josephs, Chief Administrative executive for the KPRBT, stated that it had been necessary to reconvene the Koranna peoples conference because “the conference that had occurred late last year did not comply with the necessary guidelines that had been set by the KPRBT”.

“What is important for us is that there has to be compliance with what has been set out by the Trust, to ensure that there is a legitimate process through which structures are created and also that the leadership, which will be accountable to the people, is elected,” Josephs said.

This same position was echoed by KPRBT treasurer Frans Kraalshoek, one of the executives of the Trust who was deployed to Kimberley to guide the process.

“What had happened with the Korannas is no different from what every other group has to go through to ensure fairness and transparency,” Kraalshoek stated.

He further explained that all the beneficiary groups within the ambit of the KPRBT have to follow the policies and guidelines. These, he noted, “have been put in place for the protection of the Trust as well as the beneficiary communities and the structures they create”.

The policies determine a process to receive, evaluate and make a determination of proposals from entities hoping to benefit from Access and Benefit Sharing (ABS) funds.

“There is nothing unusual about the Korannas and the process they had to follow, as this very same process was followed by the Cederberg Belt Rooibos communities, the Nama people and also the Griqua people,” Kraalshoek added.

KPRBT secretary Chantal Revell further clarified the decision-making process, noting that it followed what

had been extensively workshoped and agreed with the beneficiary communities as their Biocultural Community Protocol (see page5).

Biocultural Community Protocols cover various expressions, articulations, rules and practices generated by communities which clearly determine how communities expect other stakeholders to engage with them.

These protocols draw from customary as national or international laws to affirm their rights to be approached according to a certain standards.

These protocols determine their relationship to their customary resources, guiding external actors on their internal governance and how to obtain free, prior, informed consent.

Community protocols provide communities with an opportunity to focus on their development aspirations with regards to their rights. It ensures they articulate, for themselves and for users, their understanding of their biocultural heritage and therefore on ‘how’ they will engage with a variety

of stakeholders.

By considering the interconnections of their land rights, current socio-economic situation, environmental concerns, customary laws and traditional knowledge, communities are better placed to determine for themselves how to negotiate with a variety of actors.

According to the Rooibos Biocultural Community Protocol, the income from the Rooibos ABS agreement shall be allocated equally between the beneficiaries, which are clearly stipulated as the Griqua, Nama, Cape Khoi, Koranna and the Rooibos Indigenous Farming Communities of the Cederberg Belt, which includes towns like Wupperthal, Nieuwoudtville and other towns in the region.

Each of the beneficiary communities will receive a 10% allocation.

In the case of the region where

Rooibos has been endemic, which is the base of the indigenous knowledge of the plant, the Cederberg Indigenous Farming Communities will share their 10% between Cederberg South and Cederberg North through the Cederberg Indigenous Peoples Association.

This entity was created from a formally convened conference, which elected representatives and an executive. The conference further gave authority for the crafting of a constitution, the legal registration and the opening of a bank account into which funds earmarked for the Cederberg Belt communities are deposited.

This legal entity will be responsible for the sharing the respective benefits to the two local benefit sharing entities within the Cederberg Belt.

Similarly the Griqua and Nama Khoi-Khoi people, having been formally convened in conferences following the Cederberg Belt conference, created their structures, the National Griqua Council and the Nama Peoples Organisation.

Following the guidelines developed by the KPRBT, these structures, after demonstrating compliance, had their ABS beneficiary funds deposited into the respective bank accounts that had been opened for this purpose.

These local entities will be responsible to distribute or allocate these funds to the different development priorities of these four traditional communities in line with the Benefit Distribution Framework of the Khoi-Khoi Rooibos Biodiversity Trust.

In terms of this KPRBT framework, no distribution of funds shall be made to a community or to an approved institution unless:

- A detailed request, budget and coherent plan is received for the allocation of funds.
- A formal, properly constituted, resolution is taken to authorise the allocation of such funds to a benefit distribution legal entity for the benefit of the Khoi-Khoi communities.
- A bank account has been opened by elected representatives, with a legitimate and functioning constitution.

Having been formally convened and fully compliant with the established KPRBT framework and guidelines the Koranna conference agreed that a formal handover of ABS funds will occur at a meeting, with date still to be determined, where the full Rooibos Trust will be present.

“... all the beneficiary groups have to follow the guidelines, put in place for the protection of the Trust as well as the beneficiary communities and the structures they create to receive, evaluate and make a determination of proposals from entities hoping to benefit – Frans Kraalshoek

TOGETHER AS ONE: Koranna groups nationwide attended the conference in Kimberley in May.

Boodskap van die Voorsitter

Pastoor Johannes Maarman

Bring terug respek, eerbied dissipline, orde van ons voorouers

"Ek weet watter planne Ek vir jou het, spreek die Here, planne om jou voorspoedig te maak en nie om jou te benadeel nie – planne om vir jou hoop en 'n toekoms te gee. (Jer. 29:11).

Die Here sê, ék weet – nie 'n mens nie. God ken vir my en vir u. Hy het my hier gesit vir 'n doel, een wat Hy uitgespreek het.

Ek wil vandag praat oor die vooruitgang van ons volk. Vandag hier by die Kasteel, met die oorhandiging van naaldwerk-masjiene, is 'n bewys daarvan.

Die masjiene is deur die Griekwas aangekoop met die R1 miljoen wat hulle van die Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust ontvang het.

Ek wil vanuit die staanspoor sê dat ek die Griekwa en die Nama respekteer vir die dissipline, orde en respek wat hulle beoefen. Op dié stadium wil ek met die twee groepe vereenselwig, want ek het gesien hulle is nie besig met bekpolitiek of ander dinge nie.

As die voorsitter van die KPRBT wil ek sê jy gaan nie geld kry as jy dit nie spend nie. Die geld is nie vir 'n bankrekening nie. Dit is vir die gemeenskappe op die grond, en vir projekte soos dié.

As julle nie die geld wat julle ontvang uitgee nie, gaan julle

nie weer kry nie, want waarop spandeer julle?

Daarom haal ek my hoed af vir die Griekwas. Hulle beoefen die orde en dissipline wat uit ons kultuur ontstaan het. Ek kan met julle werk want ek sien julle is op pad iewers heen.

Ek respekteer ook vir chieff Zenzile Khoisan, wat so gegroei het en wat so baie vir ons beteken. Kyk wat het hy daar by Riverlands gedoen. Hy het vir die ontwikkelaar gesê julle doen niks as julle nie ons raadpleeg nie.

Nou wanneer raak die ander groot dat hulle die groter picture kan sien, en ophou baklei op Facebook en WhatsApp en dié tipe goed?

Ons voorsate het met mekaar omgegaan met dissipline, respek en eerbied. Nie die soort goed wat mens vandag op sosiale media sien nie.

Ek het my reeds voorheen uitgelaat dat daar 'n struktuur opgestel moet word wat moet kyk na dissipline en orde soos ons voorouers dit neergelê het. Ek dink die gebrek hieraan is waar dinge verkeerd hardloop.

Oor die erkenning van die Khoi en San, wil ek vanuit my persoonlike perspektief vra: Moet ons nou erken word deur mense wat nie vir óns ken nie? My gevoel is dat ons erken moet word deur die inheemse volk van die land.

Die regering ken ons nie,

maar die Griekwas ken ons, die Namas, Korannas, die San, die Kaapse Khoi, hulle ken ons.

Waarom moet jy gaan aansoek doen om erken te word? Dit is amper asof jy vra: mens is jy nou eintlik 'n mens? Ek sou graag wil hê ons moet hierdie kwessie verder bespreek.

'n Regering wat ons nie ken nie, kan nie vir ons sê jy is 'n koning, jy is 'n prinses, jy is 'n leier nie. Dit is nie reg nie.

Ek wil die kans gebruik om dankie sê vir leierskap van die Nasionale Khoi-San Raad (NKR); asook vir die Nasionale Griekwa Raad, vir die Khoi-Khoi en die San vir die groot prestasie en deurbraak tot vandag toe.

Die mense wat ons daarvan beskuldig dat ons die geld vreet, kan persoonlik kom kyk, hier is een bewys wat met die geld gedoen word.

Die rede waarom jy nie jou geld kry nie, is dalk omdat jy nie reg gestruktureerd is nie, of dalk nie reg geregistreer is nie.

Daarom wag ons vir jou dat jy moet gereed wees sodat jy jou miljoen rand kan kry. En kom proe soos dit nou geproe word van die Griekwa hier teenwoordig.

En dan kan diegene wat ons van stelery beskuldig, kom kyk en ondersoek wat met die geld gedoen word.

Die Griekwas het ons byeen-geroep om te kom kyk wat

JOHANNES MAARMAN

hulle gedoen het. Ek het al gesien hulle het onder meer projekte met skape, bokke, beeste, en nou sien ek weer naaimasjiene – en die ander kla nog steeds.

As die Trust het ons het 'n baie groot verantwoordelijkheid – toesig en monitering.

Die voorsitter van die NKR, Cecil le Fleur, wat groot werk doen, word soos ek beskuldig dat ons die geld steel. Die ander word nie so baie aangeval nie, maar as hulle die woord voorsitter hoor, dan wonder die mense hoeveel gaan hulle nou weer steel.

Maar ek wil net vir my mense bemoedig om vorentoe te gaan as 'n eenheid. Dit gaan moeilik wees vir iemand om iets aan die Griekwa te doen, want hulle is 'n eenheid.

En ek weet hulle baklei ook, maar as hul iets doen, doen hulle dit as 'n eenheid. Die selfde met die Namas.

Dan wil ek vra dat julle ons asseblief moet ondersteun. Dit is nie maklik om die werk te doen wat ons doen nie.

Ons is besig om werk te doen op 'n ekonomiese vlak, ons is nie besig met politiek en onsin-nige praatjies nie.

Ek waardeer julle. Tot 'n volgende keer.

Johannes Maarman

Unifying the Khoi-Khoi peoples

There is a growing realisation among KhoiKhoi descendants in South Africa that differences on strategies and tactics should not prevent building cohesive structures to serve the four constituent structures (Nama, Griqua, Koranna and Cape Khoi) that broadly define the Khoi-Khoi part of the country's foundational peoples.

This has become apparent in several recent gatherings of these groups, which have been convened under the banner of the Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust (KPRBT).

These conferences have involved the Griqua, Nama and now, most recently the Koranna, who were convened to ensure compliance with KPRBT policies.

This umbrella trust has set firm processes in place to ensure that the communities and structures that are associated with these constituent groups can properly benefit from Access and Benefit Sharing (ABS) funds derived from knowledge holder rights of the Khoi-Khoi associated with biodiversity.

The KPRBT has done the same in bringing the beneficiary communities of the Rooibos

growing region in the Cederberg Belt, particularly the areas situated in and around Wupperthal and Nieuwoudtville under structures that are legally compliant and which are properly established within the framework of the Biocultural Community Protocol (BCP).

This protocol was developed by the KPRBT and the beneficiary communities after extensive consultation which involved all the principles of free, prior and informed consent.

This was achieved despite a most determined assault on this process, driven by the poisonous narrative that it is impossible to achieve unity among the Khoi peoples. The results of these conferences vindicates a process that is based on transparency, integrity, indigenous values and principles.

It demonstrates that principled unity can be achieved when South Africa's Khoi-Khoi are allowed to vigorously engage, without the interfering hands of those driven by self-interest or the hidden agendas of outside forces.

This process has produced the Cederberg Belt communities united under the Cederberg Indigenous Peoples Association; the Griqua

people united in the National Griqua Congress; the Nama people united in the Nama Peoples Organisation, and now the Koranna people, unified within the National Koranna Council of Southern Africa.

Its newly elected chairperson, Gail Baadjies, has proclaimed that "we are now truly building towards unity and sustainability".

What lies ahead now is the conference that will draw together the leadership of the Cape Khoi. As with the other constituent groups, they will have to form a unified structure and craft policies that conforms to the required frameworks and legal requirements.

Once that conference is concluded then it will present an immense opportunity for the Khoi-Khoi foundational peoples of South Africa to have one unified voice. This unified voice will certainly silence the negative voices seeking to destroy our resilient people by turning us against one another.

Zenzile Khoisan

Building toward Koranna unity

ZENZILE KHOISAN

The Koranna Khoi-Khoi peoples, at a meeting convened in Kimberley in May arranged by the Khokhoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust, took a strategic decision to form one national structure.

It was at this meeting where several pertinent matters relating to the Koranna Khoi-Khoi peoples were reportedly deliberated and a group of leaders were elected to represent the interests of the Koranna in engagements with entities such as the Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust (KPRBT).

Explaining the background to the meeting, Frans Kraalshoek, treasurer of the KPRBT, stated that the Koranna conference had to be convened to ensure compliance with KPRBT policies.

These policies, he explained, called for the specific beneficiary groups to have agency over Access and Benefit Sharing (ABS) funds flowing from the KPRBT to these groups. These include the Nama, the Koranna, the Griqua, the Cape Khoi and the Cederberg Belt communities in the rooibos growing region, comprising Wupperthal and Nieuwoudtville and surrounding areas.

The Griqua, Nama and Cederberg Belt beneficiary communities had already successfully concluded their conferences, elected office bearers, registered their organisations, drafted constitutions and opened bank accounts into which the ABS funds were deposited.

With the Koranna conference concluded, we interviewed Queen Gail Baatjies who was elected as chairperson of this new structure to assess progress of the new structure.

ZENZILE KHOISAN: What was the purpose of the meeting; how was it convened and do you consider it to be a meeting that had wide representation among the structures and leadership of the Koranna peoples?

GAIL BAATJIES: The meeting was attended by approximately 40 Koranna leaders (with their plus one). The delegates were from across the nine provinces within South Africa, so yes, I think it was fairly well represented. We had about 150 Korannas in attendance, which included those who came in support of their leaders. It is unfortunate that all the Khoi identifying as Koranna Tribes were not there, hence we are making a call to all our Korannas to become part of the bigger picture.

ZK: What were the primary issues discussed by the delegates who attended the conference?

GB: The primary issue of concern was the irregularities with the former election of office bearers for the Koranna Council. The wrongful expenditure of

funds and the exclusion of some key leaders.

The biggest concern was whether there should be a re-election. After much deliberations and disagreements the majority of Korannas in attendance felt that the re-election was imperative and that no one should be excluded from such a historic decision.

ZK: Was there a discussion on the name of the organisation that would represent the Koranna Khoi-Khoi peoples and which name was finally accepted by the delegates?

GB: Several names were tabled and Nasionale Koranna Raad van Suider-Afrika / National Koranna Council of Southern Africa was the name that resonated best with the leadership present.

ZK: Who are the officials chosen by the conference to represent the Koranna Khoi-Khoi peoples?

GB: The election took place by virtue of votes by the tribe leaders and the election for the chairperson position ended in a tie of 6-6 between Queen Gail Baatjies from the Gori IIAis Khoi Koranna Kraal and Goas Elouise Rossouw from the !Nu’ais Tribe.

Goas Elouise offered the position to Queen Gail, who refused and said that she prefers that a vote for the position is conducted. The leaders then voted again and the outcome was 9-4 in Queen Gail’s favour. The person who abstained in the first vote, also voted in her favour.

The Korannas have stated that they are proud to be led by Queen Gail, whose involvement in the Khoi Peoples resurgence stems from long before the 2012 Goudini engagement. Goas Elouise then automatically took up the position of deputy chairperson.

The secretary position is held by leader Martin Hoogstander, from the Hoogstander Koranna, with leader Elma Danster from the Danster Koranna as his secretary.

The Treasurer position is held by leader Harold Beck from the Beck Koranna Clan and his deputy is Chief John George from the National Khoi-San Council.

The additional portfolio holders are: Queen Shimida Katz (Katz Koranna); King Michael Links (Links Koranna); Chief Benjamin Buffel (Taaibos Kei Koranna); Chief Efraim Stilo (Taaibos Koranna); Goab Aldo Jan Pofadder (Pofadder Koranna).

ZK: You were elected as chairperson at this meeting. How do you feel about being chosen to such a strategic position?

GB: Having this position is just that, it is another position. Being a Khoi leader for so many years and working and walking the Khoi Diaspora Path leads one to

many roads and all these roads lead you right back to the beginning.

Being a young woman under the leadership of our late King Josias Katz has taught me the essence of being a national leader and in this humble, yet very responsible position, I can only say that the renaissance of our nation with all its different tribes only starts now.

We are now truly building towards unity and sustainability. I have learned that fact with my position as the Chairperson of a group of stakeholders and archeologists that worked endlessly to have our cave awarded a UNESCO World Heritage Site.

A position of such magnitude humbles

GAIL BAATJIES, CHAIPERSON OF THE NEW KORANNA STRUCTURE.

you to the core and it compels you to realise how truly small we are in comparison with our great ancestors.

So being the chairperson of The National Koranna Tribe brings you full circle to what you were called to be – a leader that leads from amongst the people – to build our people, lift up our elders and develop our youth.

A nation can only be strong with a leader who has a vision for that nation. I believe I am God-ordained to lead our people in this regard, a Deborah of my generation.

ZK: Do you believe that this is the appropriate structure to enable a more effective process for the Koranna peoples issues to be ventilated, while creating an instrument through which the Koranna can benefit from resources distributed by the KPRBT?

GB: I truly think that the Koranna Tribe have strong leaders with great visions and that this structure can assist our people to become a better version of ourselves.

With the assistance of funds from various stakeholders, especially The Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust we can establish projects, create jobs, assist our youth to be more goal-orientated and help our mothers to build stronger households. As a mother myself I see a better future for our chil-

dren and this structure can make that happen.

ZK: What plans have been set in place to communicate these recent developments to structures of the Koranna peoples across the country?

GB: Our first plan of departure will be to get the executive of our Koranna Tribes together and to discuss the way forward. The Korannas need to get together as a Tribe to iron out the differences, to plan and also to pray and bring peace and forgiveness amongst ourselves. We need to start with us.

A road trip to visit the different provinces must be part of our departure so that we can get to know our communities, their challenges and struggles, as well as their strong points and advantages in a very diverse country.

We need to do a proper evaluation of what is happening on the ground, and discuss the matters at heart. We need to bring life into those dead situations leaving our communities barren. Projects must be implemented that can sustain communities with different stakeholders in those towns.

ZK: Has the structure that the conference agreed to form been duly registered?

GB: The Nasionale Koranna Raad van Suider-Afrika / National Koranna Council of Southern Africa is a registered NPC with directors. We will in due time also register a NPO that can serve as the social leg of the National Koranna Council of Southern Africa.

KZ: Has a constitution been crafted and approved?

GB: We have developed and signed a constitution as our operational guideline. We are currently busy with policies and customary work of scope ethics to guide us as a Koranna Nation.

KZ: How will the elected leadership ensure compliance with the guidelines set in place by the Khoi-Khoi Peoples Rooibos Biodiversity Trust?

GB: The exco will request an engagement in the very near future with the KPRBT to workshop and teach us the guidelines to ensure that we comply and that we stay on par with new administrative developments.

ZK: What are the immediate steps for the way forward?

GB: The first step towards this journey is to get the funds in our bank account and then to arrange for our first national exco meeting.

This meeting will determine the way forward to include all the Koranna Tribes.

We realise that we cannot please everyone, but we have to start somewhere and our first point of departure is engagements, and open and transparent dialogue.

AT THE HELM: Exco members of the newly formed Koranna structure.

Exco of NKCSA

The conference, having been declared compliant, also elected its office bearers and its executive structure, which comprises of:

Chairperson: Gail Baatjies;
Deputy chairperson: Elouise Rossouw;
Secretary: Martin Hoogstander;
Deputy secr. Elma Danster;

Treasurer: Harold Beck;
Deputy treasurer: John George.

The Koranna conference also agreed that the National Koranna Council will include additional executive members.

They are: Aldo Jan Pofadder, Benjamin Buffel, Michael Links, Shimida Katz and Efraim Stilo.

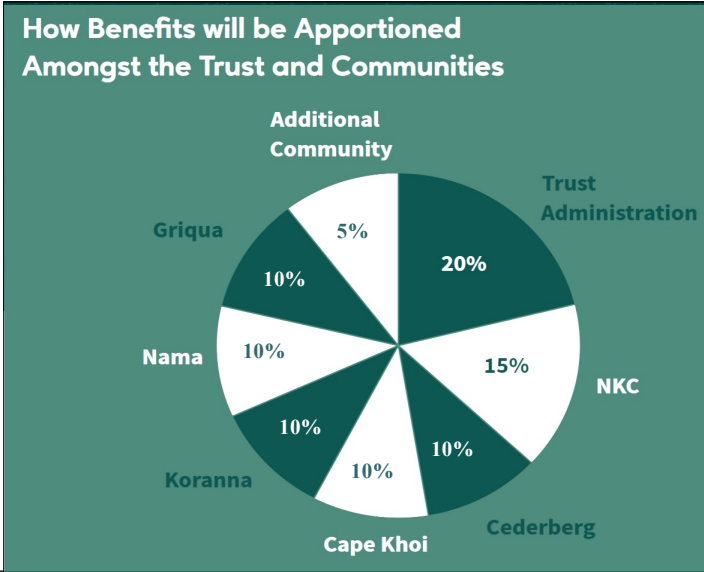
FINDING PATHWAY TO UNITY: Koranna leaders discuss their future at the Kimberley conference.

KPRBT’s Access & Benefit Sharing distribution policy

According to the Rooibos Biocultural Community Protocol, the income from the Rooibos Access and Benefit Sharing (ABS) agreement shall be allocated equally between the following Beneficiaries, Griqua, Nama, Cape Khoi, Koranna and the Rooibos Indigenous Farming Communities of the Cederberg Belt (which includes Wupperthal, Nieuwoudtville and surrounding towns). Each of the beneficiary communities will receive a 10% allocation. The Cederberg Indigenous Farming Communities will share their 10% between Cederberg South and Cederberg North through their Cederberg Indigenous Peoples Association. This legal entity will be responsible to share the respective benefits to the two regions local benefit sharing entities. Similarly, the rest of the distributions will be done through the united benefit sharing legal entities representing each traditional community, that is the Griquas, Nama, Cape Khoi and the Koranna. Therefore, only four allocations will be made to their respective benefit-sharing entities. These local entities will then be responsible to distribute or allocate these funds to the different development priorities of these four traditional communities in line with the Benefit Distribution Framework of the Khoi-Khoi Rooibos Biodiversity Trust. No distribution of funds shall be made to a community or to an approved institution unless:

- A detailed request, budget and coherent plan is received for the allocation of funds.
- A formal properly constituted resolution is taken to authorise the allocation of such funds to a Benefit Distribution legal entity for the benefit of the Khoi-khoi communities from the Griqua, Koranna, Cape Khoi and Nama.
- A bank account has been opened by elected representatives, with a legit-

imate and functioning constitution. To date all beneficiary groups, except the Cape Khoi have concluded their conferences where they elected their representatives, and adopted their constitutions. The first group to complete this activity was the Cederberg Indigenous Farming Community through their Benefit Sharing entity called the Cederberg Indigenous Peoples Association and they have received their payment in December 2024. The Nama Peoples and the Griqua peoples completed their conferences, were assessed by the KPRBT for compliance and in January 2025 received the handover of their benefits. The Koranna people held their conference in May 2025, have complied with all requirements and now await the handover of their benefits. The Cape Khoi conference has been scheduled for June 2025. As stipulated by the policies and guidelines developed by the KPRBT, no funds will be transferred to traditional leaders such as kings or chiefs for example. Funds will only be distributed to Benefit Sharing legal entities which are eligible under the policies set out by the KPRBT.

Biokulturele Gemeenskapsprotokol

Gemeenskapsprotokolle is 'n term wat 'n breë omvang van uitdrukkings, bewoordings, reëls en praktyke dek, geskep deur gemeenskappe om uit te spel wat hulle van ander aandeelhouders verwag wanneer hulle in gesprek tree. Hulle mag gewoontereg asook nasionale of internasionale wette gebruik en staan op hul reg om genader te word in terme van 'n bepaalde stel standarde. Dis die verwoording van die gemeenskap se prioriteite en uitdagings, hulle verhouding tot hul gebruiklike bronne, die aanwending van eksterne deelnemers aan hul interne bestuurssel en hoe om vrye, voorafgaande, ingeligte toestemming te bekom. Gemeenskapsprotokolle gee aan gemeenskappe 'n geleentheid om op hulle ontwikkelingstrewte te fokus; om aangaande hulle regte vir hulleself en gebruikers hul verstaan van hulle biokulturele erfenis te verduidelik; 'n fokus dus op 'hoe' hulle met 'n verskeidenheid van aandeelhouders in gesprek sal tree. Wanneer gemeenskappe die verbande lê tussen hulle grondregte, die huidige sosio- ekonomiese situasie, omgewingsfaktore, hul gewoontereg en tradisionele kennis, is hulle beter geplaas om vir hulleself te bepaal hoe om met verskeie deelnemers te onderhandel."

Biocultural Community Protocol

Community protocols is a term that covers a broad array of expressions, articulations, rules and practices generated by communities to set out how they expect other stakeholders to engage with them. They may reference customary as well as national or international laws to affirm their rights to be approached according to a certain set of standards. Articulating community priorities and challenges, their relationship to their customary resources, guiding external actors on their internal governance and how to obtain free, prior, informed consent. Community protocols provide communities with an opportunity to focus on their development aspirations vis-à-vis their rights, and to articulate, for themselves and for users, their understanding of their bio- cultural heritage and therefore on 'how' they will engage with a variety of stakeholders. By considering the interconnections of their land rights, current socio-economic situation, environmental concerns, customary laws and traditional knowledge, communities are better placed to determine for themselves how to negotiate with a variety of actors."

Griekwa-vroue bemagting met ontvangs van naaimasjiene

“Vandag vier ons die bemagtiging van ons mense, veral vroue en die jeug, deur die geskenk van naaimasjiene aan tien verskillende leiers van Griekwa-huise,” het Barend van Wyk, voorsitter van die Nasionale Griekwa Raad (NGR) by die seremonie in die Kasteel gesê.

Die aankoop van die naaimasjiene is deel van die projek-ontwikkeling wat moontlik gemaak is van die miljoen rand wat die Griekwas ontvang het van die Khoi-Khoi Peoples Biodiversity Trust (KPRBT).

“Hierdie naaimasjiene en al die ander toebehore wat daar is – onder meer ’n sak met materiaal en gare – kan reeds gebruik word om iets te skep by die huis.”

Volgens Van Wyk verteenwoordig die naaimasjiene meer as net ’n hulpmiddel vir stikwerk en material-skepping.

“Hulle beliggaam die gees van self-

voorsiening, entrepreneurskap en kulturele bewaring wat ons Griekwa erfenis definieer.”

Deur die masjiene belê ons in die potensiaal van ons leiers, ons vroue, ons jeug en ons gemeenskap. Vandag in Suid-Afrika sien mens om elke hoek en draai mense sit met ’n masjen en hulle verstel klere en maak klere – maar hulle is nie van ons nie.”

Van Wyk het die vroue aangehoed om met verskeie klerewinkels te praat en hul dienste, soos klere herstel, aan te bied.

“Praat met winkels soos Identity, Edgars, Foshini, want telkens moet ons mans wat aan die kort kant is ons broeke en baadjies laat verstel, en dit is waar die vroue hul dienste kan

BAREND VAN WYK

aanbied.”

Die voorsitter het verder gesê die Griekwa-volk is lank reeds bekend vir hul veerkragtigheid, kreatiwiteit en vindingrykheid.

“Vandag wil ons net weer hierdie sterk punte by ons leiers beklemtoon. Julle het die middele om te skep, te innoveer en te floreer.”

Volgens Van Wyk sal die masjiene die Griekwas in staat stel om hul eie besighede te begin, werksgeleenthede te skep en die tradisionele kunsvlyt en vaardighede bewaar.

“Hierdie inisiatief is ’n bewys van die NGR se verbintenis tot die ekonomiese en maatskaplike ontwikkeling van ons gemeenskappe met die hulp van die KPRBT.

“Mag die naaimasjiene ’n katalisator vir jou sukses wees, ’n simbool van jou potensiaal en ’n herinnering in die vertrouwe wat ons in jou geplaas het. Mag jy dit gebruik om te skep, te innoveer en op te hef.”

Wees eerlik met geskiedenis

DEBBIE HENDRIKS

As die hoof-uitvoerende beampte van die Kasteel van Goede Hoop is dit vir hom ’n besondere voorreg om die inheemse volk welkom te heet, het Calvin Gylfellan by die oorhandigingseremonie van naaimasjiene gesê.

“Welkom by die Kasteel, wat nie ver is van die plek waar Krotoa oorspronklik begrawe is nie – nie ver van die plek waar elke goewerneur, behalwe Van Riebeeck, die wette uitgelees het waarmee ons steeds vandag wroeg.

“Jul teenwoordig hier is ’n groot stap in die dekolonisering – nie net van die gebou nie – maar van ons hele geskiedenis.”

Gylfellan het gesê toe in 2013 by die Kasteel begin het, was sy motief hoofsaaklik om die kulturele herlewering van die KhoiSan-gemeenskappe te huisves, te verwelkom en stukrag te gee.

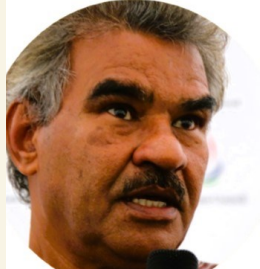
“Wat my altyd gepla het was wanneer gaan die kulturele element soos taal, dans, musiek en geloof ook ekonomiese inslag vind, want jy kan nie sing en dans as jy honger is nie.

“Daarom is ek bly om teenwoordig te wees vandag by die oorhandiging van die naaldwerkmasjiene wat mense die geleentheid sal gee om vir hulself te sorg.”

Hy sê egter nie dat mense moet ophou om te sing, dans, bid en boeke skryf nie, maar hierdie is een van die geleenthede waar ons van die kulturele en sosiale kan oorstap in die ekonomiese – “soos wat chieff Zenzile Khoisan-hulle mee besig is daar by die Riverlands Erfenis-sentrum.

Nog iets op sy hart is dat daar gekyk moet word hoe die plek waar Adam Kok I as kok diens gedoen het in die Kasteel, een van die groot aantrekkingspunte te maak. “Nie net hier nie, maar in die hele land.”

Hy het vertel dat hy onlangs by die onthulling van die musikant Jonny Clegg se standbeeld by die Long March to Freedom uitstalling by Century City, Kaapstad was.

CALVYN GYLFELLAN

“Daar het ek vir Dali Tambo gesê daar is een groot probleem met die hele uitstalling, en dit is dat dit ’n verwringing is van hoe die geskiedenis verloop het.

“Adam Kok I en Krotoa, sowel as die ander KhoiSan helde, is heel agter in die lyn. Die hele beeld moet omgedraai word, en Mandela en Sisulu-hulle moet aan die agterkant kom, want hulle kom mos na Doman en Krotoa.”

Hy het vir Tambo gewaarsku dat as hy vir die inheemse volk moet sê gaan kyk na julle voorvaders se uitstalling “en hulle sien hulle is heel agter in die ry, gaan die inheemse volk óf wegbly óf protesteer”.

“As ons vandag luister na wat (Donald) Trump en (Elon) Musk sê, vra ons onself af, waar bevind die afstammeling van die eerste mense hulself binne die kontkes van al hierdie woelinge in die wêreld?

“Die wêreld word herskik, maar waar is ons in dié herskikking. Want uiteindelik gaan ons terug na die wortel van alles, en dit is die mense en siele wat vandag hier in die Kasteel byeen is.”

Vroue het talent om te skep

CHANTAL REVELL

“Díe dag is vir my baie spesiaal en ek wil weer hier sê – soos ek al so baie keer gesê het – ons het te min vroue in leierskapsposisies.

Daar is baie keer dat ek die enigste vrou is op plekke waar mens gewoonweg net mans sien.

“Ek is hier omdat ek hier moet wees – en nie iemand anders nie. Tog word daar baie keer gevra hoe het jy daar gekom? Of, wat soek jy tussen die mansmense?

Maar ek is gebore om hier te staan en dit is nie ’n fout nie. Uit my bloedlyn is daar my Nama oumagrootjie; daar is my Griekwa oumagrootjie, en dan het ek ook ’n ook Koranna grootjie. Die Koranna grootjie het met ’n Fransman getrou en die Nama grootjie met ’n Duitser. So ek is somer dwarsdeur noord, oos, wes, en suid.

Daarom verstaan ek eenheid want ek het te veel familiebloedlyne uit daardie groeperinge uit en daarom kan ek staan waar ek staan, want dit is vir my vooruitgegaan.

Dit is vandag vir my ’n riem onder die hart om die naaimasjiene te sien, wat dit is waar my ma vandaan kom. Dit is deel van die industrie van die vroue van die Wes-Kaap, wat uitgeskop was, ná jare se toewyding. Ons ma’s het dit nie net as ’n werk gesien nie, dit was ’n gespesialiseerde vaardigheid vir ons vroue.

Maar wat gebeur? Die industrie skop die vroue uit en nou sit die mense sonder werk. Wat vandag hier gebeur is dat ons optel wat regmatig ons s’n is – die tekstiel industrie.

Tog was daar iets wat my altyd gepla het in dié industrie – dit was gedryf deur ’n soort slawerny. Die ure wat ons mense moes werk, die min geld wat hulle verdien het – en dit vir ontwerpe uit die boonste rakke.

Ons mense kon ontwerp, ons kon skep, en ons moes nou al wêreldwyd kon bemark het.

Maar nou kan ons Griekwa-vroue dit doen. U het het nie net die uithou vermoë nie, u het ook die denkwys om dit moontlik te maak.

NKR sal nie rus voor KhoiSan grondwetlike erkenning kry

Toespraak gelewer deur CECIL LE FLEUR, NKR-voorsitter by die oorhandigingseremonie van naaimasjiene aan Griekwa-vroue in die Kasteel

My gemoed het vanoggend vol geskiet toe hy die terrein betree waar Khoi-Khoi voorouers onderwerp was aan onmenslike lyding.

Ons staan vandag hier in die binnehof van die Kasteel wat deur ons gesien kan word as die baken van onderdrukking.

Dit is hier waar die eerste kolonialiste gesit en beplan het hoe om die Khoi en San, as die eerste nasies van die land, te onteien en te verdeel. En deur hulle te verdeel, kon hulle ons onteien.”

Die eerste onteiening van inheemse grond in die gebied plaasgevind in 1667 – en daai grondbriewe wat onderteken is is vandag nog in ons besit. Daardie grondbriewe is egter nie onderteken deur Khoi-leiers nie, maar daar is kruisies getrek.

Nou wie het daai kruisie daar getrek? Mens kan net wonder het ons mense daardie kruisie getrek waar daar geonderteken moes word? Of het die kolonialiste dit self getrek?

In hierdie gebou was baie van ons leiers opgesluit in kelders onder die grond. En Adam Kok I was onder hulle wat hier toegesluit was. En die Griekwas se onteiening het reeds daar begin. Dit het geëindig in Griewaland-Oos in KwaZulu-Natal 200 jaar later.

Vandag sit ons hier en roep hierdie gebeure terug in ons kollektiewe geheue en ons sê vir onself ons moet hierdie ding omdraai. In plaas van dat ons hier sit en haat koester teenoor die koloniste wat ons so onderdruk het, moet ons hier sit en iets goeds daaruit haal, en ons draai dit om en ons verklaar vandag vrede vir onself en rekonsiliasie.

Want solank as wat ’n mens huil oor dit wat jou ongelukkig in die verlede gemaak het; solank as jy daar sit en trane stort, gebeur niks.

Jy moet besef dat die tyd van trane stort is daar, maar jy moet dit agterweë laat en jy moet vorentoe gaan en ons moet vandag weer eens hierdie gebeure sien as ’n geleentheid om ons griewe, ons ongelukkighede – wat ons nie self deurgemaak het nie, maar wat ons voorouers deurgemaak het – om dit agterweë te laat en vir ons ’n toekoms te skep.

Ons roep dus vandag hier die gees van eenheid en die gees van

versoening. En al die leiers wat voor my gepraat het, het dieselfde gesê.

Eenheid onder onself is die beginpunt, want ons het reg van die begin af, toe ons na 1995 begin het om te ontwaak, begin om ’n nuwe stryd aan te sê en ons het gesê ons gaan met hierdie nuwe regering baklei tot hul ons erkenning gee.

En in 2019 het daai erkenning met die tekening van ’n wet plaasgevind. Ongelukkig het daai wet nou ’n pad geloop, waar hy weer terug in die regeringsale is, maar hy gaan uiteindelik weer daaruit kom.

Ons het daar erkenning gekry. En toevallig genoeg in dieselfde jaar, kry ons ook erkenning vir ons inheemse kennis. En ons inheemse kennis oor rooibos tee en ander bioprodukte was die geboorte van die trust wat pastoor Johannes Maarman vandag as voorsitter lei.

Hy het netnou gesê hoe moeilik dit is, en hoe sosiale media en van onself kritiek lewer en ongegronde aantuigings maak, soveel so dat hulle dalk vir my en pastoor Maarman ’n nuwe naam moet gee, nie voorsitter nie maar voor-steler.

Die ironie hiervan is dat die mense wat hierdie goed sê kon al die uitdaging aanvaar het deur te kom bewys dat die mense die geld steel. Nie een het dit sover gedoen nie, maar hul beswadder jou naam.

As ons leiers van formaat is sal ons hierdie aanslae teen ons die hoof bied en ons sal voortgaan want self Jesus Christus was aangeval en daar het ook sulke aantuigings na hom toe gekom.

So wie is ons dan? En as ons as leiers nie sterk genoeg staan nie, sal alles mos tot niet gaan, so ons moet maar daai winde vat en staat maak op die gebed en die Bybel.

As ons praat oor eenheid het ons in die NKR en in die Trust besluit dat ons sal uitgaan en ons sal maniere vind hoe ons eenheid onder ons mense kan bewerkstellig.

Ons het tot die besef gekom dat ons strukture moet stig vir die Nama, Griekwa, Koranna en Kaapse Khoi. En hierdie strukture is ’n Nama Raad, ’n Griekwa Raad en ’n Koranna Raad. Die Kaapse Khoi sal ook binnekort hulle raad stig.

Dit sal vir ons in staat stel om met een liggaam te praat – as ons met die Griekwa praat, praat ons met die raad want dit is verteenwoordigend van al die Griekwa-groepe. So die boodskap wat jy aan hierdie raad oordra word onmiddellik versprei na alle Griekwa-groepe.

Die NKR staan vandag voor geweldige uitdagings. Soos wat ons reeds gehoor het is die regering besig om die NKR in ’n verleentheid te bring – om

die NKR te elimineer, ten koste van ’n super-struktuur.

Hierdie bedreiging kom op ’n tyd dat die NKR baie belangrike sake het om te hanteer en dit is daarom dat ons vir die Griekwa, die Nama, die Koranna, die Kaapse Khoi en die San vra om bankvas agter die NKR te staan.

Die mense wat vroeër in die jaar by Birchwood, in Johannesburg was, sal weet dat toe ons daar was het die regering by monde van hul minister die land se grondwet – wat spreek van demokrasie – verkrag as jy dit so kan sê.

Want die meeste van die groepe wat ek nou genoem het reeds gesê hul ondersteun die NKR, en die oorgrote meerderheid van die mense wat in daai konferensie was het gesê ons gaan saam die NKR.

Maar die minister het uitgekom en gesê hy stig ’n super struktuur. Met ander woorde hy minag die verkiesing wat plaasgevind het en die uitslag van die verkiesing omdat hy sy wil wou afdwing.

Daarom het ons gesê die NKR sal nie gaan lê nie. Ons gaan nie toelaat dat hulle ons vertrap nie, want ons weet dat ons mense staan agter ons.

Hulle het dit reeds bewys en ons vra dat daar groter bewyse kom deur groter ondersteuning aan die NKR, want ons wil die NKR so verteenwoordigend as moontlik hê.

So as daar mense daar buite is wat sê die NKR verteenwoordig nie vir ons nie, dan wil ons sê kom dat ons julle inlyf. Kom raak deel van die NKR so dat ons almal kan in die kraal kry.

Ons het dit ook vir die regering gesê maar hulle het dit ook verwerp, so hulle het duidelik ’n ander agenda en hulle het duidelik ’n politieke agenda.

Ek wil vandag vir u sê die erkenning van Khoi en San mense lê nie opgesluit in party-politiek nie, dit lê opgesluit in die eeuelange bestaan van Khoi en San mense in hierdie land.

Ons hier-wees moet nie polities erken word nie, dit moet erken word deur die Grondwet van die land, en dis waarna die NKR streef, ons wil grondwetlike erkenning hê, nie politieke erkenning. Ons sal nie rus voor ons dit bereik het nie.

Die regering moet besef hulle het aan die verkeerde kruittjie-roer-my-nie geraak.

Nou ek wil vir u vandag bemoedig deur vir u te se dat die Khoi-khoi Biodiversiteit trust sal uit hul pad uit gaan om die Griekwa, Nama, Koranna en Khoi te bemagtig.

Leier Stanley Peterson het voorgestel ons moet koeie koop wat gemelk kan word.

Dit het ’n praktiese, maar ook ’n simboliese betekenis in die sin dat as

jy iets tot stand bring waaruit jy kan voordeel trek, dan maak jy nie daai ding wat vir jou die voordeel gee dood nie, jy voed daai koei dat die koei genoeg melk kan produseer sodat jy aanhoudend kan melk.

Dit is my analogie wat sê dat ons op ’n pad moet kom waar ons die Khoi en San mense van hierdie land sosio-ekonomies bemagtig sodat ons kan uitstyg.

Sodat ons dit wat hier begin is, waar ons verdeel en onderdruk en ons eien-domme te onteien is, sodat ons dit kan regstel en sodat ons weer die trotse volk kan word wat na onself kan omsien, wat ons eie grond gaan terugkry, so ons moet onverpoos werk daaraan.

Werk saam om vroue, jeug te bemagtig

“Die bemagtiging van vrouens en jongmense is van kardinale belang, want vroue is die dokters, die klere-makers, die onderwysers.

So het Gert Links, voorsitter van die Nama Volksorganisasie by die oorhandiging van naaldwerk masjiene aan tien Griekwagroepe gesê.

Die masjiene is gekoop van die miljoen rand wat die Khoi-Khoi Rooibos-trust in Januarie vanjaar aan die Griekwas oorhandig het.

“Ons as die Nama gaan hierdie voorbeeld van die Griekwa volg.”

Links het verduidelik dat die Rooibos Trust uit die Nasionale Khoi-San Raad (NKR) ontstaan het, en het hulle bedank vir hul onvermoeide werk.

“Danksy die NKR, wat hul voet neergesit het kan ons mense nou bemagtig word.

“Ek is trots daarop dat ek vandag nog hier kan wees. Ek is een van die mense wat deel van die NKR was van die begin af.”

Hy het ook almal bedank wat bygedra het tot hierdie noemenswaardige geleentheid.

“Laat ons aanhou om saam te werk vir ’n groter toekoms vir ons almal.”

CECIL LE FLEUR, VOORSITTER VAN DIE NASIONALE KHOI-SAN RAAD.

GERT LINKS

Griekwa-vroue bemagtig met naaldwerk-masjiene

GESKIEDENISLES: Kapt. Aaron Messelaar, wys waar die Griekwa-voorvader Adam Kok I diens gedoen het. **Bo links** is die stoof wat in die 1700's gebou is en **regs onder** is die waterput.

Hier was Griekwa-stamvader die kok

ZENZILE KHOISAN

Na afloop van die naaimasjien-oorhandingseremonie in die Kasteel, het Kaptein Aaron Messelaar, senior Griekwa-leier, almal teenwoordig bymekaar geroep om te wys waar een van die Griekwa se stamvader as kok diens gedoen het vir die koloniale goewerneurs.

“Hierdie deel van die Kasteel, reg onder die Goewerneurskwartier, het vir die Griekwa-volk groot betekenis.

“Dit is hier, in die destydse kombuis, waar ons stamvader, Adam Kok I, as kok gedien het,” het Messelaar gesê.

Die eertydse kombuis kan bereik word deur met ’n

paar trappe af te loop tot onder die destydse Goewerneurskwartiere.

Die eeuoue stoof, wat waarskynlik in 1714 ingebou is, kan steeds gesien word, hoewel dit oor die jare verweer het, met die deure wat stukkend is.

Messelaar het die gereedskap wat sy stamvader in die kombuis sou gebruik het uitgewys, asook ’n skets gewys van Adam Kok I, wat volgens hom in ’n Engelse koerant in die in die vroeë 1700s verskyn het.

“Dan is hier ook die watergat, of put, omdat daar nie krane soos vandag was nie.

Die put is steeds hier en daar is steeds water in die put waar die vroeë bewoners die water uitgeskep het,” het Messelaar die gaste ingelig.

Adam Kok is in 1710 as Adam Eta gebore. Sy ouers het in 1713 gesterf, waarskynlik tydens ’n pokke-

epidemie en hy is toe deur sy oom en tante in die omgewing van Piketberg grootgemaak.

Hy het die slaaf geword van die Nederlander, Jacobus Hollander, wat hom in ruil vir ’n stuk grond aan die goewerneur van die Kaapkolonie (Jan de la Fontaine) aanbied het.

Hy het toe as kok vir die goewerneur gewerk en neem die naam Adam Kok aan.

Omdat die volgende goewerneur (Hendrik Swellengrebel) sy eie kok gehad het, word Kok opgesluit. Die volgende goewerneur (Ryk Tulbagh) stel Kok vry en vergoed hom vir sy gevangenskap.

Na sy vrylating ontmoet Kok die Chariguriqua-stamhoof Koos Kleinman, wat hom as sy opvolger aanwys. Hy tree in die huwelik met Donna Gogosa, die dogter van ’n stamhoof van die Chariguriqua.

Beweeg vorentoe as een

“Vandag gaan oor die feit dat ons nie meer hoef bakhand te staan nie. Of onder die boom moet gaan wag tot die baas reg is.”

Dit was die woorde van chieff Zenzile Khoisan, stamhoof van die Gorinhaiqua en voorsitter van die First Nations Collective tydens die oorhandiging van naaimasjiene aan Griekwa-vroue.

Hy het gesê dit gaan vandag oor hoe ’n nasie stewig gebou word vir die pad vorentoe.

“Ons was vroeër vanjaar by ’n konferensie en toe sien ons voor ons oë hoe ons geminag word. Hoe dwarsstekery uitspeel en hoe mense kom met dubbelsinnige konsepte wat op ons afgedwing word.”

Khoisan het gesê hy praat namens die Gorinhaiqua wat stewig staan as Kaapse Khoi.

“Vandag staan ek hier met groot leiers wat saam was by Birchwood in Boksburg, en wat ons deurgemaak het, moet ons nooit weer ervaar nie, want as ons vorentoe wil beweeg, moet ons beweeg as een volk.”

“Die Namas kan nie dié kant toe, die Griekwas daai kant toe, die

Korannas, duskant, die San soontoe. en die Kaapse Khoi daarheen nie.

“Nee, ons is een volk. Dit is enigste manier hoe die regering ons gaan respekteer en waar ons menswaardigheid herstel kan word, ons erkenning kan kry en ons vergoed kan word vir die bloedspoor wat ons getrap het.

Dit gaan oor ons onteining, die marteling wat in hier in die Kasteel plaasgevind het, waar ons mense met die kettings – wat steeds hier is – vasgeboei was. Dit mag nie weer gebeur nie. Ons moet as een volk opstaan. En die politici moet uit ons kulturele sake bly. Die KhoiSan herlewing is ’n geestelike en kulturele saak.

“As ’n volk wat homself moet vind, het ons Hemelse Vader vir ons belowe in Jer. 29:11: *I know the plans I have for you*. Ons Hemelse Vader weet – nie die besighede, nie die slinkse politici nie – Hy weet.

Die groot Skepper van die heelal sê Hy het planne om ons hoop te gee en ’n toekoms. Die Hemelse Vader se Woord is sy Woord. En ons staan bankvas agter daardie Woord.

ZENZILE KHOISAN

Self-onderhoudend is doelwit

“Daar is twee dinge wat ons as Griekwa gaan bevorder: dit is vroue bemagtiging en die jeug,” het Stanley Peterson, onder-voorsitter van die KPRBT en die Griekwa Nasionale Raad, by die oorhandiging van naaimasjiene aan Griekwa-vroue gesê.

Peterson het gevra dat daar in vroue belê moet word, as die moeders van die Nasie. Hy het toe die vergelyking gemaak tussen ’n man en vrou indien jy hulle R10 gee om iets vir die huis te koop.

“Die man sal net een brood koop, terwyl die vrou ’n halwe brood, een ui en twee tamaties sal koop.

“Ek bly in ’n plek wat ons Khoisan Valley noem, op Uptington. Toe ons destyds die erwe uitdeel toe is is daar net vroue. Toe ons later omkom met die lyste, lê daar ’n man op die bed en vra: ‘Vir wie soek jy?’

Hulle was nie daar toe daar geplak word nie. Die huis is nou klaar gebou en nou is hy die baas.”

Nog ’n projek wat die Griekwa in Uptington aangepak het om die gemeenskappe selfonderhoudend te maak, was om bokke aan te koop om sodoende ’n Griekwa-vroue veebank te begin.

“Die 75 bokke is gekoop. Die eerste

lammers van die bokke gaan aan ander drie vroue, wat op hulle beurt weer nog drie vroue bemagtig – sodat ons ’n hele mark kan hê van Griekwa-vroue. En so bring ons daai ekonomie weer stadig, maar seker terug. Ons wil nie meer bakhand by die regering staan nie.”

Peterson het ook met voorstelle gekom vir ander groepe wat die oorhandiging by die Kasteel bygewoon het.

“Koop melkkoeie aan en julle sal vir die res van jul lewe elke dag melk hê.

Een of paar beeste gee vir ’n hele winkel melk.”

Peterson het ook verder vir eenheid onder die KhoiSannasie gepleit.

“Ons pleidooi vandag aan ons broers is dat die regering nie na ons sal luister as ons nie as ’n eenheid saam praat en staan nie. Ons kan maar hoe baklei, maar as ons nie ’n eenheid is nie, is dit verby.”

Hy het toe aan die hoof-uitvoerende beampte van die Kasteel, Calvyn Gilfellan, gesê dat die Griekwa ’n standbeeld van Adam Kok I by die Kasteel eis.

Volgens Peterson is van die standbeelde wat by die Kasteel uitgestal word, leiers wat nie in die Kasteel gebly het nie, “terwyl Adam Kok I, ons voorvader, hier as gebly het, maar hier is nie ’n standbeeld van hom nie,” het Peterson gesê.

STANLEY PETERSON

Nou kan ons voorouers in vrede rus, sê Khoi en San

ZENZILE KHOISAN

Leiers van Suid-Afrika se Khoi en San inheemse gemeenskappe is hard aan die werk om die oorskot van hul voorouers van oor die wêreld terug te bring en die beendere te herbegrawe.

Volgens die taakspan wat betrokke is met die repatriasie-projek, wat ook die regering en erfenis-strukture insluit, is die beendere van Khoi en San voorouers onwettig en onmenslik uit die land geneem.

Die leiers sê dit is belangrik vir die herstel van menswaardigheid om hul voorouers se beendere met volle inheemse protokol te ruste te lê. Hul hoop dat dit in Erfenismaand, in September kan plaasvind.

Inheemse leiers van die Noord-Kaap het beklemtoon dat die herbegrafnis van die menslike oorskot van sowat 64 van hul voorouers 'n belangrike proses is, veral vir die genesing van die gemeenskappe van waar die voorouers op so 'n wrede manier van hul Komvandaan gekaap is.

Hierdie voorouers se beendere is onwettig van grafte dwarsoor die Noord-Kaap tydens die koloniale periode deur wetenskaplikes opgegrawe vir navorsing en dan op verskillende plekke herbegrawe in Suid-Afrika, asook in ander lande, onder meer Skotland.

Onderhandelinge is aan die gang om die oorskot van ses inheemse mense van Skotland terug te bring. Indien dit goedgekeur word, sal dit hopelik in Augustus plaasvind.

As deel van die repatriasie projek, wat al meer as 'n dekade aan die gang is met Iziko Museums, is daar behoorlik ondersoek ingestel om presies vas te stel van watter plekke die voorouers se oorskot van hul laaste rusplekke weggevat is, asook die stamme waaraan die voorouers

JAMES MAPANKA, NAMA-LEIER, EN REPATRIASIE PROJEK-LEIER

gekoppel was.

Volgens James Mapanka, die projek leier, is daar ook DNA toetse uitgevoer as deel van die identifikasie proses.

“Meer as 100 jaar gelede is ons mense op 'n onwettige manier opgegrawe in die Richtersveld en op baie ander plekke in die Noord-Kaap, die Kalahari, Hopetown, asook by Witbank waar drie lyke opgegrawe was,” het Makanka gesê.

Volgens die projek-leier is die grootste oortreding gepleeg naby Steinkopf in die Namakwa-streek, waar die beendere van 58 opgegrawe is.

Mapanka het verduidelik dat die hoofdoel van die herbegrawings-proses is om “versoening en genesing te bring”.

Ander inheemse leiers het ook hul mening uitgespreek hieroor, spesifiek oor wat dit beteken vir die geskiedenis van Khoi en San in 'n land waar hul steeds nie amptelik erken word die inheemse volk nie.

Volgens Barend Van Wyk, voorsitter van die Nasionale Griekwa

Raad, bewys hierdie proses van die herbegrawing van die voorouers 'n bevestiging van die Khoi en San se bestaan in die land.

“Baie mense meen dat ons uitgewis is, maar hierdie terugbring en herbegrawing van ons voorouers se beendere, bewys dat ons nie uitgewis is, maar wel onder bedreiging is,” het Van Wyk gesê.

Oor die dekades is hierdie saak as 'n dringende kwessie oorgedra aan die regering, asook aan internasionale ligame in die buiteland soos die Verenigde Volke Organisasie (VVO).

Een van die leiers wat ook hierdie saak gedryf het, is Oudste Petrus Vaalbooi, tradisionele leier van die Kalahari Boesmans.

Hy beskou hierdie deurbraak waar die voorouers uiteindelik teruggebring en behoorlik en opreg ter ruste gelê kan kan word, as 'n groot oorwinning.

“Daar is groot blyskap in my hart want nou kan ek my groot-groot ouma

PETRUS VAALBOOI, KALAHARI BOESMAN-LEIER

Iziko Museums actively involved with repatriation

Iziko Museums, in collaboration with other South African government agencies, is actively involved in the repatriation of Khoi and San human remains.

This process aims to return these ancestral remains to their home territories for reburial, fulfilling cultural and spiritual responsibilities and restoring dignity.

The repatriation efforts involve consultation with affected communities.

The Northern Cape Reburial Task Team, representing the Nama, Griqua, Korana, and San communities, is guiding the reburial process and ensuring it aligns with cultural practices.

BAREND VAN WYK, VOORS. VAN GRIEKWA NASIONALE RAAD

Returning of remains restoration of healing, dignity – Minister Gayton

For far too long, the remains of South Africa's First Peoples, including the Khoi, San, and other indigenous groups, were taken without consent, commodified, and used to support racist ideologies, said the office of Gayton McKenzie, Minister of Sports, Arts and Culture.

The minister said at a press conference this month that money should not be an object when dealing with the repatriation of the Khoi and San, as well as other struggle heroes of South Africa.

The bones of the ancestors of the indigenous people were collected through grave robbing and illicit trade and were treated not as human beings, but as specimens for exploitation, Min. McKenzie said.

“Their remains were kept in institutions across the country and abroad under colonial and apartheid rule for decades.

In 2021 the Cabinet approved a National Policy for the Repatriation and Restitution of Human Remains and Heritage Objects, which created a structured framework for coordinated, country-to-country repat-

GAYTON MCKENZIE, MINISTER OF SPORT, ARTS AND CULTURE.

riation and set the foundation for a more inclusive and state-led redress process.

“This marks the beginning of our efforts to correct these injustices,” McKenzie said.

The minister said, through the department's implementing partners, namely Iziko Museums of South Africa and the South African Heritage Resources

Agency's Repatriation and Restitution Office, “we will lead the reburial of 58 ancestral remains that originate from the Northern Cape”.

According to the minister this process is being carried out in full consultation with affected communities. It is guided by the Northern Cape Reburial Task Team, which represents the Nama, Griqua, Koranna, and San communities.

“This reburial is more than a physical act of returning remains to the soil. It is the restoration of dignity. It is the fulfilment of long-standing cultural and spiritual responsibilities. It is a moment of healing for communities that have suffered centuries of erasure and displacement.

“In addition, we are engaged in active discussions with the Hunterian Museum at the University of Glasgow regarding the return of more Khoi and San ancestral remains.

The minister called on other institutions, both local and international, to commit to genuine and action-oriented processes of restitution and repatriation.

Regering moet met álmal praat

Die ANC se onlangse gesprek met die sogenaamde Afrikanerleiers-netwerk het betrekking. Wat 'n skande vir die ANC om in afsondering eensydige gesprekke met slegs Solidariteit, AfriForum, Saai en die Afrikanerbond te voer oor dringende kwessies in die land!

En dan slegs met 'n spul mans sonder om 'n vrou se stem te laat hoor!

Moet ons vandag nog steeds vra: "Wie is die Afrikaner?" Verwys Afrikaner in hierdie hedendaagse konteks dan steeds na slegs een demografie, soos wat dit uit hierdie eensydige gesprek wil voorkom?

Ons land se grondwet is vir almal. Ek beskou hierdie eensydige vergadering as 'n groot klap in die gesig van die vele Afrikaners uit die breë gemeenskap wat 'n ryke verskeidenheid van Afrikaner-identiteite weerspieël met Afrikaans as moedertaal, myself inkluis.

Hier verwys ek na gemeenskappe wat insluit bruin, wit, swart en Indiër Suid-Afrikaners. Dit is gevaarlik as jy slegs met een groepering ontmoet wat Afrikaans praat en hulself Afrikaner noem – groepe Afrikaners wat in ons 31-jaar oue demokrasie steeds al die voorregte uit die vorige bestel geniet – oor dringende kwessies wat almal in die land raak.

Vanne soos myne, "Le Roux", bevestig boonop my en vele ander se identiteit as Afrikaners deurdat Franse Hugenote van ons Khoi-grootoumas hul slawe gemaak het en kinders by hulle verwek het wat soos hulle lyk maar wat hulle as hul afstammelinge verwerp het.

Verder deel Suid-Afrikaanse geskiedenisgeleerdes ook die siening dat die term Afrikaner rofweg gebruik is om plaaslik Kreoolse mense van gemengde Khoi, San, Nederlanders, Baster, Griekwa en ander koloniaal-gebore individue te beskryf gedurende die VOC se kolonisasie van die Kaap.

Ek stem heelhartig saam dat "Kill the Boer" glad nie gesing moet word nie. Geen "boer" moet doodgemaak word nie, hoewel die term "boer" in die apartheidstyd ook betrekking gehad het op wit mense wat rassisties was en dié in

Afrikaner-liggame, wat verteenwoordig is deur Kallie Kriel, uitvoerende hoof van AfriForum, Dirk Hermann, uitvoerende hoof van Solidariteit, dr. Theuns Eloff en dr Theo de Jager van die Suider-Afrikaanse Landbou-inisiatief (Saai) het in Mei met die ANC vergader oor verskeie kwessies.

Volgens Fikile Mbalula, sekretaris-generaal van die ANC het die vergadering gegaan ook patriotisme, nasionale debat en nasionale konsensus.

Die Afrikanerleierskap-netwerk het veral kritiek oor sommige van die landswette, soos die Onteieningswet, die Wysingswet op Basiese Onderwys (Bela), asook die Nasionale Gesondheidsversering, en die land se buitelandse beleid.

"Die vergaderings vorm deel van die ANC se werk met die oog op die veel verwagte nasionale dialoog waar moeilike kwessies bespreek sal word," het Mbalula gesê.

Hy het verder gesê hierdie kwessies raak nie net een ras nie, maar al die

Sy beskou dit as 'n skande en klap in die gesig van die vele Afrikaners wat 'n ryke verskeidenheid van Afrikaner-identiteite weerspieël dat die Regering net met een groep Afrikaner gepraat het, skryf **MARLENE LE ROUX**, Hoof-Uitvoerende beamppte van Kunstekaap in Kaapstad.

** Kort opsomming van die vergadering tussen die Afrikanerleierskap-netwerk en die ANC onder aan die bladsy*

MARLENE LE ROUX VAN KUNSTEKAAP

die weermag en polisiemag.

In die nuwe Suid-Afrika verwys "boere" na wit-, swart-, bruin- en Indiër-mense wat voedsel verskaf en die land se ekonomie aan die gang hou. Dus sê ek: Weg met die apartheidsterme!

Die ANC vind dit goed om met een groep Afrikaners te praat, maar weier om in-diepte gesprekke te voer met die Khoi / San/ Nama – die eerste ware Afrikaners – wat nog steeds uitgesluit word en steeds aan die agterspeen suig.

My grootste vrees is dat ons al hoe meer wegbeweeg van 'n Suid-Afrikaanse identiteit en hier besig is met nasionalisme, wat heeltemal teenstrydig is met ons land se Grondwet.

Ons "leiers" hou gesprekke wat nie fokus op die toekoms en welstand van ons kinders nie. Ek wil volmondig uitroep: Hou net op, asseblief!

Ek is 'n trotse Afrikaanssprekende binne 'n diverse samelewing wat onlangs saam met die Suidoosterfees meer as 15 000 Suid-Afrikaners oor 'n naweek by Kunstekaap in Afrikaans gedien het,

en dit opgevolg met 'n kinderfees in Afrikaans vir 12 000 kinders!

Ons by Kunstekaap is ook alreeds besig met ons Isixhosa Hoërskoolfees vir die duisende leerlinge in ons provinsie wat Isixhosa as hul moedertaal beoefen. Ons sluit alle Afrikaners – vroue én kinders – in. Ons los niemand agter nie!

Waarom gaan sekere "wit" organisasies steeds voort om bruin Afrikaners en ook ander wit Afrikaners uit te sluit wat nie deel is van hul dampkring nie?

Die geheimsinnigheid en uitsluiting van die groter Afrikaanse gemeenskap gaan my verstand te bowe. Waarom steeds eensydige gesprekke voer oor dringende kwessies? Wat is dringender as die toekoms van ons kinders? Genoeg is genoeg! Praat met almal! Sluit almal in! Ons is Afrikaans! Ek is 'n Afrikaner!

Die tyd is ryp om 'n alternatiewe en inklusiewe Afrikanerbeweging op die been te bring bestaande uit alle Afrikaanssprekendes ongeag hul etniese agtergrond, wat gebaseer is op die waardes van die Grondwet en wat sal fokus en meehelp om die nuwe Suid-Afrika waarmee ons met groot entoesiasme in 1994 begin bou het, weer aan die gang te kry!

Kom ons begin saamstaan teen korrupsie. Kom ons staan saam vir geregtigheid vir almal insluitend gestremdes.

Kom ons leer by die proaktiwiteit van 'n land soos Kenia wat met hul Wetson-twerp vir persone met gestremdhede, laasgenoemde se regte tot opvoeding, werk, gesondheidsdienste en toeganklike openbare ruimtes bekragtig, met die duidelike opdrag aan nasionale en streeksregerings om hierdie bepalings uit te voer.

Kom ons leer by en ondersteun organisasies soos Lief en Leed vir mense met gestremdhede, wat deur mense met gestremdhede in Mamre begin is om alle mense te bemagtig, mense wat 'n daaglikse stryd voer om te oorleef.

Ons as burgers van die land moenie stilbly nie maar ons stem te alle tye uitbring om inklusiwiteit op alle vlakke te beoefen. Dit is waarop ons moet konsentreer in Suid-Afrika.

‘ANC gesprek met Afrikaners raak almal’

groepe in die land, "en dit is belangrik dat ons kyk na situasies in ons land en hoe mense kan bydra in terme van hul vaardighede om 'n ekonomie te bou wat werk en dit is vir ons belangrik.

"Die meeste van hierdie dinge kan by die tafel gewen word deur bloot 'n gesprek te bevorder," was Mbalula se reaksie.

Mzwanele Nyhontso, leier van die PAC, het as voorsitter op die vergadering gedien.

Nomvula Mokonyane, Lindiwe Sisulu en Bathabile Dlamini van die ANC het ook die vergadering bygewoon.

Volgens Mbalula is die ANC daartoe verbind om gesprekke met almal in die land te voer en om te wys hoe sommige van hul aktiwiteite Suid-Afrika se soewereiniteit benadeel en terselfertyd

hul eie verbintenis tot nasionale konsensus bevraagteken.

Christo van der Rheede, uitvoerende direkteur van die FW de Klerk-stigting het ook sy kritiek uitgespreek op die gesprek tussen die ANC en die Afrikanerleierskap-netwerk.

Hy het onder meer gesê die geheimsinnigheid oor die gesprek en die uitsluiting van die groter Afrikaanse gemeenskap gaan sy verstand te bowe.

"Die tyd is ryp om 'n alternatiewe en inklusiewe Afrikaner-beweging te begin bestaande uit alle Afrikaanssprekendes, ongeag hul etniese agtergrond, was sy mening.

Hy het ook gesê groepe kan nie namens alle Afrikaners praat nie, want hulle het ook belange by die wette wat bespreek is en moet ook hul sê daaroor

kan sê.

Dr. Theuns Eloff, het in sy reaksie op die kritiek gese dié netwerk het nie die keuse gehad om 'n groter groep na die gesprek te bring nie.

"Daar is nou 'n dringendheid aan so 'n gesprek wat daar nie voorheen was nie."

Hoewel die betrokke partye nie in dié stadium oor die inhoud van die gesprek wil uitbrei nie, is daar nog geen samewerkingsooreenkomste oor enige kwessies bereik nie.

'n Volgende vergadering sal egter na verwagting binnekort plaasvind waar die pad vorentoe bespreek sal word, het Eloff gesê.

"Ons is in 'n krisis met die land in die algemeen, maar ook spesifiek met die Trump-administrasie. Solidariteit en AfriForum is vroeër in die jaar na Amerika om te keer dat die Agoa-ooreenkoms gekanseleer word.

"Ons doen dit vir die Afrikaner-saak, maar ook vir die land," het Eloff gesê.

(Bykomende bronne: Netwerk24; Maroela Media)

!Gâi tse Gûre Koning Links

22.8.56 - 06.4.25

DEBBIE HENDRIKS

Onbesonge held van die Kammiesberge. Dit was oupa Corneel Links, 'n ware seun van Namakwaland, koninklik in alle opsigte van die inheemse waardes en beginsels.

Dit was die grondslag van sy inheemse bewussyn en hoe hy met familie en die breë gemeenskap saamgeleef het.

Dit was 'n warm, helder Saterdagoggend op Paas-Saterdag in die eenvoudige dorpie van Kharkams in die Noord-Kaap, waar wyle Koning Links vanuit sy huis na die lykwa gedra is met die geluid van die Methodiste kerkklok en ritme van 'n volle blaasorkes, wat al die pad van Touwsrivier gereis het.

In die familiehuis, waar hierdie groot gees van die Kammiesberge – wat in die Namataal bekend staan as Th'amies – is die verdriet sigbaar op die gesigte van sy lewenslange eggenoot, Ouma Charlotte Links, sy kinders en agterkleinkinders, asook gemeenskapslede en vriende, wat van naby en ver gekom het, om sy familie by te staan.

Saam het hulle agter die stoet gestap deur die strate van die gemeenskap wat hy getrou gedien het, om eer te bewys en vaarwel te sê aan 'n buitengewone dienskneg en nederige leier van die Nama-Khoi.

In die stampvol kerk was dit duidelik dat 'n groot boom in Kharkams geval het.

Dit was veral 'n aandoenlike toneel toe Ouma Charlotte, die kinders en kleinkinders die kerse aangesteek het. Hierna het Oupa Links se swaer, Andy Anderson, kortliks die lewensloop van Corneels Hudson Links uitgelê – van sy vroeër jare in Namakwaland, sy tyd in Namibië, as student wat by UWK graad gevang het, tot waar hy uiteindelik op Spoegrivier beland het.

Hulde is ook gebring deur Zenzile Khoisan, wat oor die jare in die KhoiSan-herlewing met Oupa Links, Ouma Charlotte en ander leiers gewerk het.

In sy boodskap het Khoisan gepraat van Koning Links se inspirerende eienskappe, sy waardes en beginsels waarby hy geleef het, en wat van hom 'n uitstekende leier binne die herlewing gemaak het.

Hy het verder Koning Links gevier vir sy rol as be-waarder en beskermers van die inheemse kennisstelsels, asook sy diep kennis van die natuur, spesifiek in die Kammiesberge.

Ds. Loyisa Pota, het in sy boodskap die familie en breë gemeenskap daaraan herinner dat die Nama Khoi mense 'n volk in Afrika is en "ongegag die bedroeftheid, is ons Hemelse Vader aan die stuur van alles".

Na die diens was dit tyd om die laaste eer aan Koning Links te bring en sy oorskot te vergesel op die grondpad, tussen berge, na sy geliefkoosde Spoegrivier, die plek wat na aan sy hart was.

Familie Huldeblyk

Geliefde Man, Pa, Broer en Oupa
Ons weet die dood is nie finaal nie,
in Christus het hy rus gevind
en is hy uiteindelik tuis.

Vir ons wat agterbly is dit moeilik
om totsiens te sê,

maar ons weet dat ons mekaar
weer sal sien aan die voete van ons Heer.
Ons gaan jou baie mis.

Jou lag en prettige maniere het ons altyd
amusement gevind.

Jou geloof het ons geïnspireer en ons weet
sonder twyfel waar jy jouself

bevind en in afwagting wag ons vir ons
weersiens in die heerlike
teenwoordigheid van ons

Almagtige God.

Dankie dat jy altyd 'n "Gentleman" was en
vir alles wat jy ons geleer het van
Liefde, Geloof en harde werk.

Mag ons net die mooi onthou en altyd
weet hoe om voluit te lewe en gereed te
wees om ter eniger tyd Huis toe

te kan gaan.

Jy sal nooit uit ons gedagtes
verdwyn nie.

Tot wedersiens voor sy troon!

BO: Koning Links se oorskot word uit sy huis in Kharkams gedra. **BO**

REGS: Ouma Charlotte Links wag met harseer vir haar man se oorskot om by die kerk ingedra te word. Links is Koning Louis. **MIDDEL LINKS:** Ouma Charlotte sê 'n gebed in Namagowab by haar man se kis in die kerk. **MIDDEL REGS EN ONDER:** Aansteek van die kerse. **HEEL REGS:** Die lui van die kerkklok. **ONDER LINKS:** 'n Kleindogter blaas die kerse uit, en **HEEL REGS:** Koningin Katrina Esau van Upington.

FOTO'S: IFN MEDIA

LAASTE REIS DEUR KHARKAMS: Koning Corneels Links op sy laaste tog na die begrafnisdiens in die Methodiste kerk op Kharkams, vergesel deur die blaasorkes en gemeenskapslede. **ONDER LINKS:** Chif !Garu Zenzile Khoisan bring hulde aan Koning Links. **ONDER REGS:** Familie en KhoiSan-leiers dra Koning Links se oorskot in die kerk. **FOTO'S: IFN MEDIA**

HY HET DIEP SPORE GETRAP: Andy Anderson (regs) swaer van Oupa Links skets sy lewensverloop. Links van hom staan Greg Autshomato Links.

LAASTE RUSPLEK: Koning Corneels Links op sy laaste tog na die begrafplaas op Spoegrivier, naby Kharkams!

Voetspore van Khoisan sal nooit uitgewis word

DEBBIE HENDRIKS

Die aarde behoort aan die Here; die wêreld en almal wat daarin woon.

Dit was die openingswoorde van ds. Reggie Boesak, leier van die Hessekwa-stam en kapelaan van die Khoisan Herlewing tydens die Danksegging-geleentheid by die Erfenis-sentrum in Riverlands, Kaapstad.

Ds. Boesak het die Khoi en San aangespreek as sy geliefde Khoisan-volk, en gesê God maak alyd ’n plan. “God sê ek weet wat ek vir julle beplan, voorspoed en nie teenspoed nie.

“Ons Herder, Verlosser, en Saligmaker het die aarde geskep. Daarom behoort alles wat op hierdie aarde leef, of beweeg aan God want Hy het dit geskep.

“Dit is waarom dit die Almagtige God, die God van reg en geregtigheid behaag het om die Eerste Inheemse volk, die San en die Khoi hier in die suidelike deel van Afrika te vestig.

God het ’n klein, eenvoudige volk, die Boesman geroep, en God steek sy regterhand uit en vat die Boesman se hand en God roep die Khoi, en met sy linkerhand vat hy die Khoi se hand en ek sien hoe God hulle op die berg op lei en God sê vir hierdie volk gaan die hele wêreld in, gaan klim daardie berge, gaan kruip in daardie grotte, gaan loop in die riviere, in die waterstrome, gaan kyk agter elke rots en klip. Gaan skryf in die grotte en op rotse. En hulle skryf in ’n taal wat God hulle gee, wat God hulle geleer het.”

Volgens ds. Boesak het die Khoi en San het nie rekenaars of tegnologie nodig nie, “want God is self die computer en tegnologie. God leer sy volk persoonlik”.

“God sê vir hulle in my krag gaan skilder, gaan

teken en gaan skryf wat ek sê julle moet skryf. En hulle klou tot diep in die diepste grot, onbevrees wat daar op hulle mag wag.

“My geliefde volk, God het dit alles laat gebeur so dat daardie tekeninge, daardie kunswerke vir eeue daar kan staan, onuitwisbaar. Die moderne mens met die tegnologie en geriewe wat hy het, sal nooit die voetspore van die Khoi en San kan uitwis nie. Dit is daar vir ewig en altyd om te bewys wie se spoor was eerste hier.”

“En nou kom ons by ’n politieke muur wat ons op hierdie oomblik stuit en nou word ons mense bang, ons Khoi raak bevrees en begin bewe. En ons beskuldig ons leiers en mekaar. Ons skel en vloek en praat lelik. Ons word verdeel.

“Kom ek sê vir u, toe die volk van God uit Egipte trek, en God hulle bevry, en die strydwaens van Faro agtervolg hulle en voor hulle kom die magtige see, die Rietsee en hulle word vasgevang in die middel.

“Hulle word bang en hulle slaan mekaar en vloek mekaar en toe kom God tussenin en sê vir Moses: ‘Vat jou kerie en lig dit op na die hemel en vat jou hand en hou dit oor die see en ek sal vir jou wys wat gebeur.’

“My geliefdes toe Moses die kerie omhoog hou en

“...vat jou kerie en steek dit uit na God en God sal kom met die wonderwerk

DS. REGGIE BOESAK

sy linkerhand uitsteek oor die see, toe kloof God die see – toe gebeur die wonderwerk voor die volk, en hulle is verstom, hulle kon droogvoet daardeur loop.

Dit was ’n wonderwerk. Hier staan ons voor die stryd. Ons is bang vir politici en ’n politieke leier wat ons wil stuit, maar ek sê vandag vir u, vat jou kerie my broer, vat jou hand my suster en steek dit uit na God en dan sal God kom met die wonderwerk en hy sal dit oopkloof.

“Vandag staan ons binne in die wonderwerk, wat God vandag gebruik. Wat twyfel u nog? Wat laat u toe dat die duiwel in u oor fluister?

“Hier staan dit wat God kan doen – ’n wonderwerk – en aan hom kom die eer toe, want as God vir ons is, wie kan teen ons wees?

“Maar ons probleem is dat ons die eer wil hê. Maar dit is God se eer en ons moet hom erkenning gee.

Ds. Boesak het toe die gehoor gevra om nie die inheemse leiers af te breek nie, maar hul liever te steun. “Wees lojaal teenoor ons leiers sodat ons geseënd kan wees. Hier staan die wonderwerk en God gaan Sy seën op die gebou plaas,” het ds. Boesak sy boodskap afgesluit.

‘Put God first in all our plans’

PAST. JOHANNES MAARMAN

“We want to thank the First Nation Collective who called me to say a prayer. I want to share with you, while we are planning and thinking God is busy doing, He has already done it.

He said everything goes through our Creator. Whatever we do we must put God first, and not include Him later.

We thank the Father for this great achievement and historical event. We pray for mercy and thank Him for what He has already done.

Thank you Father for the First Nations Collective that you have advised, guided and led to bring about what we

are seeing in front of us today.

We thank you for what you are doing and what you are still going to do.

We thank you for bringing all these people together to celebrate this special moment in the history of the Khoi-San people.

We thank you for this first ever non-fighting, project that you brought about, and we are so thankful for that.

And we pray that you train and lead us as leaders to follow in the footsteps of the First Nation Collective.

We are so grateful and pray for your blessings over us as we come to bring honour to you, because without you we are nothing.”

Erfenis-gebou ’n wonderwerk

“Die gebou wat hier voor ons staan, is ’n wonderwerk – een waarvan ons nooit eens gedroom het nie – en ewe skielik is die wonderwerk hier,” het Chief Poem Mooney, Atakwa-leier by die Danksegging seremonie in Riverlands gesê.

“Hierdie plek is opgerig deur mense met besondere gawes. Ek wil hê ons moet dié plek, dié foto wat ons vandag sien, nooit uit ons geheue laat gaan nie.

“Ons staan eintlik op heilige grond, want hierdie massiewe gebou wat hier verrys het, staan as ’n teken van God se belofte aan ons soos dit geskryf staan in Jeremiah 9:11: Ek weet wat ek vir julle beplan, voorspoed en nie teëspoed nie.”

Chief Poem het toe ’n blik gegee op die tydperk sedert die KhoiSan Herlewing sowat 30 jaar gelede.

“Dit was ’n baie emosionele tydperk in ons lewe. Ons het begin deur ons mense bymekaar te maak en met hulle te praat oor die Eerste Inheemse nasie. Te lank was ons voorouers uit ons geheue gegee.

“Maar ons wat ouer is, het daardie geheue prentjies in ons koppe vasgevat. Geheueprentjies van wat was, van leierskappe wat nie meer saam met ons is nie; oor leiers wat uitgestaan het vir hierdie organisasie, en wat gesterf het, en nooit verbeeld is in die geskiedenis van Suid-Afrika nie.

“Daar is geskiedenis van die eerste koloni-

aliste wat na die land toe gekom het en onder hulle aanvoering het die Khoi-Khoi, die eerste inheemse nasie ’n besitlose volk geword.

“Die grond was van hulle weggeneem, hul krale is vernietig en hulle het vee verloor. En aan die einde van die dag het hulle ’n grondlose proletariaat geword.”

Chief Poem het vertel dat daar in sy hotel-kamer teen die muur ’n plan van die Valkenberg-landgoed is, met die Bloemendal plaas wat gekoop is 1880, die foto van hoe die destydse opstal gelyk het.

“Dan is daar ’n foto van die grondpad waar ’n perdekar getrek word met ’n blik op Duiwelspiek – van 1895.

En vandag, byna 130 jaar later, staan ons deur die vensters van hierdie hoofgebou na Duiwelspiek en ons sê ons is hier!

“Ek wil herhaal dat hierdie gebou ’n wonderwerk is, en ek wil vandag die woorde lees in Psalm 77:12–13: *Ek wil dink aan die dade van die Here. Ja ek wil dink aan die wonderwerke van vroeër. Ek wil nadink oor al u werke en ek wil daarvoor peins.* En in vers 21 sluit die Psalmis af: *U het u volk soos ’n kudde gelei deur die hand van Moses en Aaron.*

“Ons is nie alleen nie, daar is iemand groter as ons wat vir ons beplan, en op Sy bestemde tyd dan gee hy vir ons iets waarna ons vreugdevol uitgesien het. Soos hierdie gebou wat u vandag sien, as u na die gebou kyk moet u mos hande klap. Dit is ons gebou.”

CHIEF POEM MOONEY

Vreugde by ontvangs van naaldwerk-masjiene

